

География. 2-күн
Илүү үчүн жана калыстар тобу үчүн ачкычтар.
Теориялык тур (Бардыгы 110 упай)

1-тапшырма: Тест (бардыгы 25 упай, ар бир туура жооп үчүн 1ден упай. Эгер катышуучу бир суроодо эки же андан көп жоопту белгилесе (анын ичинде туура жооп болсо да), анда жооп эсептелбейт жана катышуучуга 0 упай берилет).

1. Күндөн алыстыгы боюнча бешинчи турган планетаны көрсөткүлө.
А) Сатурн
Б) Юпитер
В) Марс
Г) Венера
2. Жер менен Күндүн ортосундагы эң алыскы аралык кайсы айда байкалат?
А) Январда
Б) Мартта
В) Июлда
Г) Ноябрьда
3. Жердин шар түрүндөгү формасын эсепке алган биринчи картаны ким түзгөн?
А) Эратосфен
Б) Птолемей
В) Страбон
Г) Пифагор
4. Дүйнөлүк океандын орточо туздуулугу канчага барабар?
А) 15 ‰
Б) 27 ‰
В) 35 ‰
Г) 42 ‰
5. Мексиканын эң бийик чокусун көрсөткүлө.
А) Истаксиуатль
Б) Орисаба
В) Денали
Г) Попокатепетль
6. Төмөнкү дарыялардын эң узуну кайсынысы?
А) Конго
Б) Волга
В) Янцзы
Г) Юкон
7. Кыргызстандын айыл калкынын үлүшүн көрсөткүлө.
А) 25%
Б) 35%
В) 45%
Г) 65%

8. Төмөнкү дарыялардын кайсынысы Нарын дарыясынын бассейнине караштуу?
А) Чаткал
Б) Кочкор
В) Кара-Кужур
Г) **Кара-Коюн**
9. Эгер жеринде 23,5 километрди түзгөн чийин картада 9,4 сантиметр узундуктагы кесинди менен берилсе, анда картанын масштабын аныктагыла.
А) 1:25000
Б) 1:50000
В) 1:150000
Г) **1:250000**
10. Түндүк Америкадагы дарыялардын эң узуну кайсынысы?
А) Миссури
Б) **Миссисипи**
В) Колорадо
Г) Юкон
11. Кара деңиз менен Мрамор деңизин кайсы кысык бириктирип турат?
А) Дарданелл кысыгы
Б) **Босфор кысыгы**
В) Керчь кысыгы
Г) Басс кысыгы
12. Кыргызстандын кайсы райондору бири-бири менен чектешпейт?
А) Талас жана Жайыл райондору
Б) Ат-Башы жана Өзгөн райондору
В) **Бакай-Ата жана Аксы райондору**
Г) Панфилов жана Жумгал райондору
13. Кыргызстандын кайсы коругу биринчи түзүлгөн?
А) **Ысык-Көл коругу**
Б) Сары-Челек коругу
В) Беш-Арал коругу
Г) Нарын коругу
14. Түндүк Америкадагы интеграцияланган экономикалык топ кандай деп аталат?
А) АСЕАН
Б) **НАФТА**
В) ЛАИ
Г) АТЕС
15. Улуу көлдөрдүн кайсынысы толугу менен АКШнын территориясында жайгашкан?
А) Жогорку көл (Верхнее)
Б) Гурон
В) Эри
Г) **Мичиган**

16. Таж-Махал мавзолей-мечити кайсы шаарда жайгашкан?
А) Калькутта
Б) Хайдарабад
В) Агра
Г) Нью-Дели
17. Планетанын орбитасынын Күндөн эң алыскы чекити кандай деп аталат?
А) Афелий
Б) Барицентр
В) Перигелий
Г) Эксцентриситет
18. Дүйнөдөгү эң терең деңиз кайсы?
А) Саргасс деңизи
Б) Филиппин деңизи
В) Коралл деңизи
Г) Аравия деңизи
19. Төмөнкү өлкөлөрдүн кайсынысы калкы эң жыш жайгашкан өлкө болуп саналат?
А) Бангладеш
Б) Кытай
В) Монако
Г) Сингапур
20. Түндүк Америкада прерия деп эмнени аташат?
А) Чөлдөрдү
Б) Саванналарды
В) Талааларды
Г) Сейрек (суюк) токойлорду
21. Төмөнкү өлкөлөрдүн кайсынысы герцогство болуп саналат?
А) Монако
Б) Люксембург
В) Андорра
Г) Лихтенштейн
22. Түндүк уюл тегереги кайсы параллелде жайгашкан?
А) $60^{\circ}23'14''$ түн.к.
Б) $63^{\circ}36'54''$ түн.к.
В) $66^{\circ}33'44''$ түн.к.
Г) $69^{\circ}16'36''$ түн.к.
23. Куран-Жайлоо алтын кени кайсы райондо жайгашкан?
А) Талас районунда
Б) Кемин районунда
В) Жети-Өгүз районунда
Г) Чүй районунда

24. Төмөнкү чөлдөрдүн кайсынысы Түндүк Америкада жайгашкан?
 А) Гибсон чөлү
 Б) Атакама
 В) Монте
 Г) Сонора
25. Африканын кайсы өлкөлөрүндө португал тили расмий тил болуп саналат?
 А) Ангола, Мозамбик, Гвинея-Бисау
 Б) Бенин, Зимбабве, Тунис
 В) Экватордук Гвинея, Мали, Руанда
 Г) Намибия, Сьерра-Леоне, Мадагаскар

2-тапшырма. Дал келтирүү тапшырмасы (бардыгы 25 упай).

Изилдөөчүлөр менен алардын жетишкендиктерин же эмгектерин дал келтиргиле (5 упай).

1. Афанасий Никитин	а. Жердин шар формасында экенин далилдөө (тутулууларга байкоо жүргүзүү)
2. С.П. Крашенинников	б. Индияга саякат, «Хождение за три моря (Үч деңиздин ары жагына баруу)»
3. Аристотель	в. «Описание Земли Камчатки (Камчатка жеринин сүрөттөлүшү)»
4. Птолемей	г. Памирди, Индия муссондорун, Кытайдын пайдалуу өсүмдүктөрүн сүрөттөө
5. Марко Поло	д. Түндүк Американын жээктеринин ачылышы
	е. 8 томдук «География». Биринчи чыныгы карта

Жооп: 1 б , 2 в , 3 а , 4 е , 5 г .

Географиялык терминдер менен алардын аныктамаларын дал келтиргиле (8 упай).

<ol style="list-style-type: none"> 1. Поророка 2. Мистраль 3. Архипелаг 4. Скрэб 5. Атолл 6. Квадрант 7. Градшток 8. Нивелир 	<ol style="list-style-type: none"> а. Австралиянын талааларында жана жарым чөлдөрүндө өскөн жапыз бойлуу жана дайыма жашыл болуп туруучу ксерофиттик бадалдар. б. Бир нече чекиттин бийиктиктеринин ортосундагы айырмачылыкты аныктоо үчүн колдонулган оптикалык-механикалык геодезиялык аспап. в. Чаттан (дарыянын көлгө, деңизге же океанга куйган жеринен) дарыянын агымы боюнча жогору көздөй жылган ташкын толкуну. г. Асман телолорунун горизонтко карата бийиктигин жана асман телолорунун ортосундагы бурчтук аралыкты ченөө үчүн мурунку мезгилдерде колдонулган бурч өлчөөчү астрономиялык курал. д. Жаз айларында Севендерден Жер ортолук деңиздин Франциядагы жээктерин көздөй соккон муздак түндүк-батыш шамалы. е. Астрономияда кеңдик жана узундуктарды, ошондой эле, жер ченөө иштеринде горизонталдык бурчтарды аныктоо үчүн XVIII кылымга чейин колдонулуп келген бурч өлчөөчү аспап. ж. Бири-бирине жакын жайгашкан аралдар тобу. з. Лагунаны курчаган, туташ же үзүк-үзүк шакек сымал коралл аралы же архипелагы. и. Асман телолорунун бийиктигин ченөө үчүн колдонулган күн сааттарындагы көрсөткүч, ошондой эле, дарыялардагы, көлмөлөрдөгү ж.б.у.с. суунун көбөйүшүнүн жана азайышынын көрсөткүчү.
--	--

Жооп: 1 в , 2 д , 3 ж , 4 а , 5 з , 6 г , 7 и , 8 б .

Тоо системаларынын жана чокулардын образдуу аталыштарын жана географиялык аталыштарын бири-бирине дал келтиргиле (8 упай).

<ol style="list-style-type: none"> 1. «Индия тоолору» 2. «Дүйнө чатыры» 3. «Африка чатыры» 4. «Таш кур» 5. «Жез тоолор» 6. «Алтын тоолор» 7. «Жердин ыйык энеси» 8. «Кар турагы» 	<ol style="list-style-type: none"> а. Алтай б. Анды тоолору в. Гималай г. Гиндукуш д. Килиманжаро е. Памир ж. Урал з. Жомолунгма (Эверест) и. Тянь-Шань
--	--

Жооп: 1 г , 2 е , 3 д , 4 ж , 5 б , 6 а , 7 з , 8 в .

Төмөнкү космостук сүрөттөрдө пайда болуусу жагынан ар кандай көлдөр чагылдырылган. Көл чуңкурдугунун (котловинасынын) тиби менен тийиштүү сүрөттү дал келтиргиле (4 упай).

1. Жанар тоо (вулканикалык) көлү
2. Дарыянын нугундагы калдык көлдөр
3. Мөңгү көлдөрү
4. Тектоникалык көл

4

3

2

1

3-тапшырма: Географиялык терминдер менен иштөө. Географиялык терминдерге аныктама бергиле. (Бардыгы 32 упай, ар бир туура жана толук жооп үчүн 2ден упай. Эгер жооп берүүдө туура жооптон тышкары туура эмес маалыматтар да жазылса, анда упай кемитилет).

1. **Изотерма** – географиялык картада орточо температурасы бирдей болгон жерлерди бири-бири менен туташтыруучу ийри сызык.
2. **Карман сызыгы** – шарттуу түрдө Жердин атмосферасы менен космостун ортосундагы чек ара катары кабыл алынган жана мамлекеттердин жогорку чек арасы болуп саналган деңиз деңгээлине карата бир бийиктик. Деңиз деңгээлинен 100 километр бийиктикте жайгашкан.

3. **Самум** – Арабиянын жана Түндүк Африканын чөлдөрүндө болуп турган, ылдам соккон жана кум куюндарын пайда кылган кургак ысык шамал.
4. **Сельва** – Түштүк Америкадагы нымдуу экватордук токойлор, жаанчыл токойлордун бири.
5. **Тайга** – өсүмдүктөрүнүн арасында ийне жалбырактуу бактар басымдуулук кылып, майда жалбырактуу породалардын аралашмасы орун алган мелүүн алкак зонасы.
6. **Барометр** – атмосфера басымын өлчөөчү аспап.
7. **Горизонталь** – планда же картада жер бетинин бирдей абсолюттук бийиктиктеги чекиттерин туташтыруучу шарттуу сызык.
8. **Бергштрих** – эңкейиш аркылуу ылдыйды көздөй кеткен багытты көрсөткөн горизонталдын кыска сызыкчасы.
9. **Тоталитаризм** – адам жашоосунун бардык тармагына карата мамлекеттин толук көзөмөлү, жарандардын укук жана эркиндиктеринин иш жүзүндө жокко чыгарылышы, оппозицияга жана башкача ой жүгүрткөндөргө карата жүргүзүлгөн репрессиялар менен мүнөздөлгөн саясий система.
10. **Ресурс менен камсыздалгандык** – бул табигый ресурстардын көлөмү менен аларды пайдалануу өлчөмдөрүнүн ортосундагы өз ара катыш. Ал кайсы бир ресурстун жетиши керек болгон жылдардын саны түрүндө (кайра калыбына келбей турган ресурстар үчүн) же анын калктын ар бир жанына эсептелген запастары түрүндө (кайра калыбына келе турган ресурстар үчүн) чагылдырылат.
11. **Рурбанизация** — шаардын жашоо формаларынын жана шарттарынын айылдарга таралышы. Рурбанизация шаар калкынын айылдарга көчүшү менен коштолушу ыктымал.
12. **Польдер** — жээктеги кургатылган жана айдалып, иштетилген ойдуң тилкеси. Польдерлер көбүнчө деңиз жээктеринде, деңиз деңгээлинен төмөн жайгашып, деңизден дамба жана башка гидротехникалык курулуштар аркылуу корголот.
13. **Ороним** — жер бетиндеги рельефтин бардык: дөмпөйгөн да (тоо, тоо кыркасы, дөбө), чуңкурайган да (өрөөн, аң, ойдуң, капчыгай, котлован) объекттеринин, б.а., бардык орографиялык объекттердин энчилүү аты.
14. **Спелеология** – табигый үңкүрлөрдү изилдеген илим.
15. **Инфильтрация** – атмосферадагы жана жер бетиндеги суулардын топуракка (жер кыртышына) сиңиши.
16. **Памперо** — Аргентина жана Уругвайда түштүктөн же түштүк-батыштан соккон муздак, штормдуу (кээде жаан аралаш) шамал.

4-тапшырма. Жогоруда берилген географиялык терминдердин ичинен (3-тапшырмадан) бири-бири менен өз ара байланышта болгондорун тапкыла.

Бул терминдерди жана аларды эмне байланыштырып тургандыгын таблицкага жазгыла. (Бардыгы 8 упай)

Терминдер	Байланыш
Изотерма, Горизонталь (1 упай)	Бирдей көрсөткүчтөргө ээ чекиттерди бири-бири менен туташтырган картадагы ийри сызыктар. (1 упай)
Горизонталь, Бергштрих (1 упай)	Аймактын бийиктигин көрсөткөн шарттуу белгилер. (1 упай)
Сельва, Тайга (1 упай)	Ар кандай токойлордун аталыштары. (1 упай)
Самум, Памперо (1 упай)	Ар кандай шамалдардын аталыштары. (1 упай)

5-тапшырма. Таблица менен иштөө.

Жердин бетинен баштап ирети менен (ылдыйдан өйдөнү көздөй) атмосфера катмарларынын аталыштарын жазгыла жана ар бир катмар боюнча кыскача маалымат бергиле (өзгөчөлүктөрүн жазгыла).

(Бардыгы 20 упай)

	№	Катмардын аталышы	Атмосфера катмарынын табигый өзгөчөлүктөрү
Атмосферанын негизги катмарлары	5	Экзосфера (1 упай)	Бөлүкчөлөрдүн курамы өтө аз. Бөлүкчөлөрдүн жогорку температурада болушу мүнөздүү (1500-3000°C). Бөлүкчөлөр экинчи космостук ылдамдыкка чейин күүлөнүп, космостук мейкиндикке учуп кете алат. (3 упай)
	4	Термосфера (1 упай)	Абанын температурасынын 1500°C чейин кескин түрдө жогорулашы мүнөздүү. Күчтүү иондошуу байкалат (уюлдук жаркыроолор болуп турат). Бул катмарда спутниктер учуп жүрө алат. (3 упай)
	3	Мезосфера (1 упай)	Улам бийиктеген сайын абанын температурасы төмөндөйт. Күмүш түстүү булуттар пайда болот. Метеорлор жаркырап баштайт жана күйүп кетет. Бул катмар учууларга жарабайт. (3 упай)
	2	Стратосфера (1 упай)	Улам бийиктеген сайын абанын температурасы жогорулайт. Атмосферанын тыгыздыгы азаят. Седеп түстүү булуттар пайда болот. Бул жерде «озон катмары» жайгашат (атмосферанын бардык озонунун 90 пайызы камтылат). (3 упай)
	1	Тропосфера (1 упай)	Бул жакта атмосферанын жалпы массасынын 80 пайызы орун алат. Абанын температурасы улам бийиктеген сайын төмөндөйт (0,65°C/100м). Булуттардын эң көп пайда болушу мүнөздүү (атмосферадагы суу буусунун дээрлик бардыгын өз ичине камтыйт). Циклондор, антициклондор калыптанат (тропосфера – бул «аба ырайынын ашканасы»). Тирүү организмдердин негизги жашоо чөйрөсү болуп саналат. (3 упай)
Ж Е Р			